

Олексій Кресін

доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
член-кореспондент Міжнародної академії
порівняльного права,
керівник Центру порівняльного правознавства
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
(Київ, Україна)
okresin@gmail.com

DOI: 10.33498/Юсп-2020-03-293

КОНСТИТУЦІЙНА СПАДЩИНА ПЕРШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ

20 червня 2019 р. у шведському місті Крістіанстад відбувся міжнародний науковий семінар “Конституційна спадщина Пилипа Орлика”. Організатор заходу – Муніципальна рада Крістіанстаду за підтримки Посольства України в Швеції. Ініціатива щодо проведення заходу належала багатолітньому досліднику історії “мазепинської” еміграції БЕРТИЛУ ХАГГМАНУ. Модерував семінар доктор права (доктор хоноріс кауза), професор, колишній суддя та омбудсман Швеції ФРАНК ОРТОН. У заході взяли участь шведські вчені – історики і краєзнавці, а також представники міської громади.

Зі вступним словом виступив голова Муніципальної ради Крістіанстаду Бо СІЛВЕРБЕРН. Він підкреслив, що П. Орлик є живим історичним мостом між Швецією та Україною. На початку XVIII ст. Крістіанстад став містом-пристанком, гаванню для українських і польських урядів у екзилі – українського гетьманського уряду й уряду Речі Посполитої (короля С. Лещинського), протектором яких виступила Швеція.

Посол України у Королівстві Швеція ІГОР САГАЧ зазначив, що у XVII–XVIII ст. Швеція виступала союзником України у її боротьбі за свою державність. У 1657 р., зокрема, вона визнала українців (і Військо Запорозьке) вільним і нікому не підлеглим народом, а у 1709 р. взяла на себе зобов’язання щодо міжнародно-правової підтримки української державності. І нині Швеція є одним із послідовних союзників України в її боротьбі з російською агресією. І. Сагач наголосив на демократичному характері “Пактів і конституцій...” 1710 р., які випередили свій час, зокрема у питаннях поділу державної влади.

Доктор юридичних наук, член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права, керівник Центру порівняльного правознавства Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України Олексій Кресін виступив із доповіддю “Українсько-шведські

© Олексій Кресін, 2020

відносини і договори в XVII–XVIII століттях”. Він зазначив, що українсько-шведські політичні відносини протягом цього періоду розпочалися щонайпізніше у 1631 р. і супроводжувалися фактичним визнанням Запорозької Січі державою. Відносини Війська Запорозького як уже реальної держави зі Швецією відомі починаючи з 1651 р. У них українська сторона намагалася отримати гарантії своєї державності під протекторатом одного чи двох монархів. Однак особливості політичного й економічного розвитку Швеції та її союзників викликали їх претензії на західноукраїнські землі, що робило неможливим укладення повноцінного політичного договору.

Подібною була ситуація в українсько-шведських відносинах у 1708–1709 рр., коли Швеція виступила гарантом захоплення західноукраїнських земель Річчю Посполитою. Тому українсько-шведські договори XVII – початку XVIII ст. мали лише військово-тактичний характер і короткочасну дію. Лише криза після поразки шведсько-українських військ і тривале перебування поруч у межах Османської імперії (1709–1714 рр.) поступово перетворили шведський протекторат як форму військового союзу на повноцінне визнання України як держави та призвели до укладення договору політичного характеру. На жаль, його імплементація була дуже обмеженою.

Крім того, близька зустріч із зарубіжною правовою культурою та інші обставини українсько-шведських відносин дали поштовх до перегляду засад українських державності й права та появи “Договорів і постанов прав і вольностей Війська Запорозького”, відомих як Конституція Пилипа Орлика 1710 р. О. Кресін звернув увагу на відсутність у ранньому Новому часі чіткого розмежування конституційного і міжнародного права, через що договори несуверенних держав із монархами мали подвійний правовий характер. Він зазначив, що “Договори і постанови...” разом із конфірмаційним та асекураційним дипломами Карла XII є не лише пам’яткою українського конституціоналізму, а й договором між Військом Запорозьким і його протектором – королем Швеції.

Б. Хаггман виступив із доповіддю “Від Крістіанстада до Стокгольма – Пилип Орлик та його уряд в екзилі у 1719–1720 роках”. На його думку, Конституцію П. Орлика, можливо, слід вважати першою новочасною конституцією у світі. Він зазначив, що у 1714 р. в еміграцію до Швеції виїхало близько 40 українців на чолі з гетьманом П. Орликом. У 1715 р. вони перебували у Штральзунді (Померанія, нині у складі Федеративної Республіки Німеччина), а згодом – в Істаді та Стокгольмі. Сам П. Орлик із сім’єю з 1716 по 1719 рр. проживав у Крістіанстаді, а у 1719–1720 рр. – у Стокгольмі. Б. Хаггман розповів про підтримку української еміграції

з боку Швеції та її можновладців, а також про плани П. Орлика щодо формування європейської антиросійської коаліції.

Доктор Ф. Ортон виступив із доповіддю “Країна має засновуватися на праві: народження інституту омбудсмана та його роль у сприянні верховенству права”. Зокрема, він зазначив, що у період перебування урядів короля Карла XII і гетьмана П. Орлика в Бендерах у 1709–1714 рр. там зародилися два ключових концепти публічного права – конституція та інститут омбудсмана. На його думку, “Пакти і конституції...” 1710 р. стали однією з перших у світі конституцій сучасного типу, що передбачали розподіл законодавчої, виконавчої та судової влади. Карл XII саме в Бендерах вперше в світі сформував концепт інституту омбудсмана. Як доводив Ф. Ортон, обидва концепти, з одного боку, виростили на ґрунті відповідних національних політико-правових традицій, а з другого – стали результатом взаємних впливів шведської, української та турецької культур.

Виступи викликали тривалу дискусію учасників. Під час заходу було представлено документи шведських архівів, а також шведську наукову літературу, присвячену перебуванню уряду П. Орлика у Швеції. Учасники семінару вшанували пам’ять П. Орлика біля будинку, де він із сім’єю жив у 1716–1719 р., і пам’ятника Конституції 1710 р.